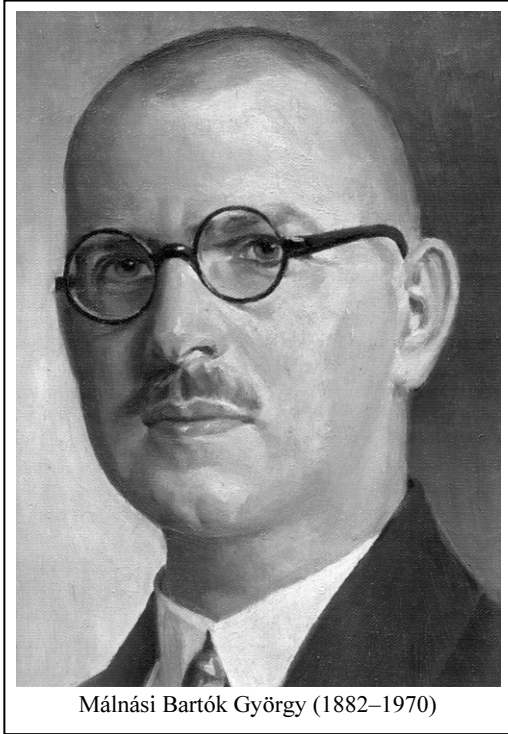

Málnási Bartók György emlékezete

Százhusz éve, 1882. augusztus 3-án Nagyenyeden született az egyik legnagyobb magyar filozófus, Bartók György, aki teológiánk neveltje, s pályája elején rövid ideig professzora is volt. Édesapja, id. Bartók György nagyenyedi, majd szászvárosi lelkész, 1899-től Erdély református püspöke szintén filozófus alkat, aki megszerzi e tárgyból az egyetemi magántanári képesítést. A fiú mintegy kiteljesíti az apja pályáját. A szászvárosi Kun Kollégiumban letett érettségi után 1900-ban iratkozik be a kolozsvári teológiára, s közben az egyetemen filozófiát hallgat a nagyhatású, iskolát alapító Böhm Károlytól. Teológiai tanulmányait 1904-ben, az egyetemieket 1905-ben fejezi be. Egyéves németországi tanulmányút után 1906-ban filozófiai doktorátust, 1907-ben magyar–német szakos tanári diplomát szerez az egyetemen. 1907 őszén a kolozsvári teológia első magántanárává minősíti a filozófiai tudományok szakcsoportjából. Ugyanakkor elhelyezkedik a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanáraként. Hetente bejár Kolozsvárra megtartani magántanári előadásait.

1908 őszén a Kenessey Béla püspökké választásával megüresedett újszövetségi teológia tanszékére Bartókot választja meg az egyházkerületi közgyűlés. 1909-ben megjelentet egy újszövetségi görög nyelvtant, majd egy újszövetségi kurzust (1911), tárgyát összefoglalja *A mi vallásunk* (1917) című kötet számára.

Fő érdeklődése azonban a bölcselet felé irányul. 1912-ben megszerzi az egyetemen a filozófiai magántanári képesítést. Majd 1917-ben sikeresen pályázza meg az egyetemi tanszéket. Ezzel csak részben szakad el a teológiától, mert a teológushallgatók ezután nála hallgatják a bölcseletet. Miután az egyetemet 1919-ben a román hatóságok bezáratják, elveszik, azok közé tartozik, akik 1920-ban megpróbálnak egy Református Tanárképző Intézetet létesíteni. Minthogy ezt is bezáratják, 1921-ben áttelepedik Szegedre, ahol folytatólagosan vezeti tanszékét.

Málnási Bartók György (1882–1970)

Bartók Böhm filozófiájának a továbbéltetője, műveinek kiadója. Számos bölcséleti munka szerzője.

1940 őszén az elmenekült egyetemmel tér vissza Kolozsvárra, rektor magnificusként indítja be újra az itteni magyar egyetemi oktatást. 1944 őszén, mint a legtöbb professzor, ő is elmenekül. Budapesten él 1970. november 26-án bekövetkezett haláláig. A Magyar Tudományos Akadémia 1927-ben levelező, 1945-ben rendes, 1949-ben tiszteleti tagjául választotta.

Az alábbi részletet a Budapesti Szemlében (217. köt. 1930. 261–274.) megjelent hosszabb tanulmányából vettük. Benne a Szegeden élő professzor kolozsvári emlékeit idézi fel, s ugyanakkor a böhmi filozófia egyik alaptételét világítja meg közérthetően.

Gaal György

Az élet műalkotás

A természet élethalakító szerepe nyilatkozik és lesz láthatóvá azokban a sokszor észre nem vett és figyelemre sem méltatott hatásokban, amelyeket a természet élvezete és szemlélete ébreszt lelkünkben. Ezek a lelki hatások azonban nem maradnak a lélek elkülönzött birtoka, – hanem a test tevékenységeit szabályozzák és fejlesztik csendes, láthatatlan erővel. Azok, akik csak organikus tevékenységeik által tartanak közösséget a természettel és csupán azt fogadják el tőle, amire az őket a nemlétezés büntetésének terhe alatt reá kényszeríti, azok az emberek bizony fél-életet élnek, mert lelkük gyökérszájai elszakadtak az élethalakító természet termékenyítő öletől. Pedig csak ebből a kiapadhatatlan forrásból fakad örök érték az emberi élet számára, amely a természettel való szüntelen érintkezés által mind teljesebb és valóságosabb műalkotássá válik.

Hideg februári reggelen egy magányos sétáló tart a Bükk-erdő felé. A hó sűrű, nagy pelyhekben kering a levegőben, mint nászra készülő selymes pillangók. Körös-körül néma csend. A hegyen felfelé erdőbe visz az út, erdőbe, amelynek minden fáját régóta ismeri a magányos vándor. A hóval borított százados tölgyek, karcsú, elegáns nyárfák, a magányos berkenyebokor, a csonttá fagyott, pompás vízesés, az ösvényeken ide-oda futó búbospacsirták, a hótakaró alól itt-ott merészen kikandikáló örökzöld örömmel köszöntik a régi barátjukat, aki vissza, a város felé fordulva elmerül a téli természet végtelen szépségeibe. A néma csendet semmi sem zavarja, s az élet háborítatlanul fejti ki magát, öltve alakot és keresve formát, amelyben pompáját kifejtheti. Dél tájban megtörik a fellegek függőnye, a nap már tavaszi erőt sejtetve veti szét arany sugarait, melyekben a fagyott hószemek gyémánt csillogása messzire áttör a lombtalan fák között. Itt megfagyott és téli képbe öltözött a csend is, amelyet megszakít, de még érezhetőbbé tesz a városból és a környező falvakból ide ható harangok szava. Először Szt. Mihály templomának harangja bűg fel, majd a Magyar-utcai harang mélyen zengő

hangja járja át a lelket és mint hatalmas folyam gyűjti magába a monostori kápolna csengettyűjének, a györgyfalvi, papfalvi, kajántói, szamosfalvi harangok fürge, hívogató szavát. A hegytetőről előttünk áll az élet a maga csendjével, a maga zajával, a maga szépségeivel, a maga nehézségeivel: a téli nap csodálatos fenségén megittasult lélekkel köszönti a hegytetőn állva az életet magányos vándora az életnek s e földnek. Mennyit köszönhet ez a vándor, ez az élet-szerelmese a természet élvezetének és alázatos szemléletének, csak most kezdi tudni, amikor Mikeš szavai szerint élete kenyerének egy részét a nagy, magyar Alföldre tette le az Úr! Az ott alakított életerők vad energiával küzdenek itt is a természettel tovább, s a már kialakított életformák újra formálódnak a természet élvezetén és szemléletén. Arról azonban bizonyára ő tehet a legkevesebbet, hogy a Bükk-erdő zúgását, a tovarohanó patak csörgését, a kajántói rét tavaszi pompáját, a Lombi-hegyen nyíló ranunkulusok arany szőnyegét, a magányos berkenye szerénykedő bokrárt most is eléje varázsolja minden boldog és várakozásokkal teljes tavaszi nap. Ő tehet róla a legkevésbé, hogy elfelejthet sok mindent, ami vele ez életben történt, de nem fogja elfelejteni soha a Bükk laposát, ahol az első hóvirágot és ibolyát, az első gyöngyvirágot és mezei jácintot, az első árvalányhajat és a pompás őszi kikericset szedte gyermeki kedvvel és gyermeki szeretettel. Elfelejteni ezeket nem tudja, mert életének kialakításában talán a legszebb részük volt.

A természet szemlélete és szeretetteljes élvezete az élet esztétikai formájának legfőbb alakítói. E kettő közül az emberi élet művészi formát nem nyerhet soha, hanem belesüllyed és belesavanyodik abba a becsületes és józan filiszter életbe, amelynek egyetlen gyönyörűsége a már jól bevált formák között örölni le az életet, amely pedig azért adatott nekünk, hogy általa gazdagodást nyerjünk mi magunk és az egyetemes élet. És ha a történet tanítómesterünk, mennyivel inkább az a nagy és végtelen természet, amelyet az emberi értelem véges formáinak hálózatába belefognunk hiú törekvés. A természetnek ezt a végtelen életét kell megkísérelnünk, a magunk birtokává tennünk, hogy ezáltal gazdagodást és a formák bőségét nyerje a mi életünk is.

A természet a maga öntudatlan túláradásában szeretettel fogadja a hozzá térő embert és irgalmas iránta akkor is, amikor az emberek és minden, mi emberi, elhagyta őt. A természetnek ezt a végtelen iralmát és nem válogató adakozó kedvét fejezi ki, a női lélek mélységes és finom megélésével, Berde Mária, az erdélyi költőnő:

Ki soká nem borul emberi vállra,
 Ahhoz a fák egyszer közel hajolnak.
 Ki soká nem figyel emberi szájra,
 Ahhoz egyszer a falevelek szólnak.
 Ki soká nem örvend az emberekkel,
 Egyszer a kertben harmatkora reggel
 Megérti, mit csíznek a csíz üzenget,
 S mit a szél ujja az ágon kipenget.

Ki soká nem olvas emberi könyvet,
Az megtanulja, mit a felhők írnak.
Ki soká nem lát egy emberi könnyet,
Azért az esők patakokat sírnak.
Ki földi csókot immár sohse kóstol,
Arra az ég lehajlik csillagostól,
S megérzi egyszer, hogy az Isten szája
Csókol a napban rája.

Az élet nagy műalkotásában a második hely mi magunkat illeti meg. Életünket mennél tökéletesebben kialakítani nemcsak szép jogunk, hanem szigorú kötelességünk is. Jogunk, mert hiszen az élet a miénk, mint a magunk élete, de kötelességünk, mert az élet, mint egyetemes, az egész világot átölelő hatalom nemcsak a miénk, hanem mindenkié és mindené, amiben élet működik. Az ember helyzete a világmindenségben egészen különös és kiváltságos. Mi ugyanis két világ határán állunk, a nélkül, hogy valamelyikhez teljesen hozzá tartoznánk. Az ember a természet, vagy talán helyesebben mondva, az érzéki és a szellemi világ határán él és mozog. Ez a kiváltságos helyzet az emberre sok kinnak és elégedetlenségnek forrása. Vágyik lelkének jobbfelével a magasabb, az igazi világ után, amelyben a szellem lakik és a szellem alkotásai foglalnak helyet, de vágyai elé minduntalan akadályokat vet az érzékiség, amely egy alsóbb, az érzéki világ polgárává teszi. És megfordítva: ha vágyai az érzéki világ felé vonják, megszólal a lélek tiltó szava, mely arra figyelmezteti, hogy az ő igazi hazája az a magasabb világ, amelyben a szellem és annak törvénye uralkodik. Ez a kettősség, amely el nem disputálható és tökéletesen le nem győzhető, az ember lelkét örökös küzdelem színterévé teszi. Ámde éppen ezen kemény küzdelem által válik igazán emberré az ember. Ha csak az érzéki világ tagjai lennénk és életünk csupán állatok élete lenne, akkor hiábavaló volna minden törvény, amely parancsol és minden ideál, amely biztat: életünk kialakításában semmi részünk sem lenne, mert hiszen hol van az erő, amely e törvény cselekvését lehetővé tenné, amikor mi csak egy országnak, a szükségszerűség és a kényszer országának tagjai vagyunk? És ha csak a szellemi világ polgárai lennénk, akik lényegükből folyóan csak azt cselekszik, ami jó, ami szép, ami igaz, ami szent, akkor nem lenne szükség a szellem törvényeire és akkor nem lennének sem eszméink, sem drága, semmi áron el nem cserélhető ideáljaink. Ha nem volna az ember két világnak a mezsgyéjén elhelyezett harcos, bizony oda lenne minden szépsége és felsége az emberi életnek, mert akkor az élet vagy nem lehetne alakítható – hiszen a vas kényszer járma alatt nyög –, vagy nem szorulna alakításra, hiszen csak a szellem gyermeke lévén, csak a szellemnek utain jár.

Az emberi élet művének alakítója csak így lehet az ember: lábával mélyen a földbe gyökerezik, fejével pedig a mennybolt felé tekint. Ha nem támaszkodunk erre az áldott földre, nem szállhatunk fel az egekbe sem.

Az élethalakítás munkája, amelyet akként saját természetünk kettőssége ró reánk, nehéz, de valóban felséges feladat. Nehéz feladat, mert törekvésünk könnyörtelenül csődöt mond, ha csupán ennek a földnek adataira támaszkodunk, de csődöt mond akkor is, ha szüntelenül az ábrándok és felhők között járunk. Felséges feladat, mert az élet alakítása által az Élet Urának vagyunk a munkatársai. Mindaz, amit mi az élet alakításának érdekében teszünk, a jó cselekedet, az igazság keresése és bátor hitvallás az igazság mellett, a szép kialakítása és szemlélete, a szentséges és tökéletes halk imádása, – ezek mind az életnek, az egyetemes, kozmikus, soha ki nem apadó, soha el nem fogyó életnek gyarapodását jelentik, s ha az emberi életnek van valamilyen értelme, akkor ez a gyarapodás jelenti az Életnek igazi gyarapodását. Így azután természetes, hogy amikor az ember a szellem műveinek cselekedete által a maga életét alakítja, ugyanakkor alakítja a nagy, kozmikus életet is. Ezért nemcsak a magunk élete szépségének, jóságának, igazságának érdekében kell keresnünk a szépet, a jót, az igazat, hanem keresnünk kell az Életnek érdekében és azért, hogy az élet Urának akaratát betöltsük. Saját életünk kialakításának feladta valóban nem csupán erkölcsi, hanem metafizikai feladat is, amelynek véghezvitelére az ember egyenesen teremtve van. Az ember életének egyetlen értelme abban áll, hogy a saját életünk kialakítása által gyarapítsuk gazdaggá, tökéletesebbé az egyetemes, kozmikus életet s legyünk ezáltal mi magunk is munkatársaiavá annak, aki Ura az életnek és a halálnak. Aki a maga életének kontárja, az vét az egyetemes élet ellen is, amely tőlünk kialakítását és tökéletesítését várja, sőt követeli. Az ember az egyetlen műalakító, akinek a maga életét s a maga életén keresztül az egyetemes életet kell öntudatos munkával kialakítania. Ennek a munkának azonban nem szabad minden terv és meghatározott rend nélkül történnie. Hiszen az ember az életnek öntudatos alakítója és az öntudatos munka mindig célok szerint, valamely eszme vezetése mellett történik. Ahol a cél és eszme az életformálásból hiányzik, ott az élet lényegét és emberi szépségeit hiába keressük.

A nagy és elhatározó kérdés azonban éppen az, hogy vajon melyik az az eszme és honnan nyerhetem én, miféle módon és eszközökkel azt az eszmét, amely szerint nekem a magam életét alakítanom kell? Magamon kívül ezt az eszmét bizonyos hiába keresem, mert hiszen ennek az életnek, mint minden életnek általában belülről és belső erők segítségével kell kialakulnia. Az irányító eszme tehát bennem kell lennie, belém oltott, belém plántált erőnek, egy olyan praeformált törvénynek kell lennie, amelyet áthágnom vagy éppen semmibe vennem lehetetlen.

Aki a világ erőinek az ütközőpontjába kerül, mint egy atom a mindenséggel szemben, annak egy atomban kell az egész világot magába fogadnia és önmagában kibékíteni. A világ egy atomban: ez Erdély és az erdélyi szellem lényege.

Makkai Sándor: *Erdélyi szemmel*